

УДК 371.2 (09)

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ І ПЕДАГОГІКА

Анатолій Вихрущ

Аналіз проблем глобалізації в сучасному світі дає підстави ставити питання про значну кількість позитивних і негативних явищ. Значна їх частина має безпосереднє відношення до педагогічної науки і практики. Відкритість і доступність інформаційного простору, зростання значущості особистісного чинника для успішного функціонування соціально-економічних систем, особливості підготовки фахівців, які будуть працювати в умовах полікультурного середовища, зумовлюють необхідність оновлення змісту, форм, методів організації виховного процесу, удосконалення освітньої політики.

Ключові слова: глобалізація, педагогіка, розвиток, особистість.

Українські дослідники, акцентуючи увагу на політичних, економічних, культурних чинниках, використовують висновки зарубіжних авторів, на думку яких глобалізація передбачає низку споріднених концептів, серед яких «інтернаціоналізація виробництва, торгівля та фінанси, розвиток мультинаціональних корпорацій, дерегуляція фінансових ринків; міжнародна мобільність людей, розвиток діаспорних та іммігрантських громад та зростаюча мультинаціональність суспільства у розвинених країнах; міжнародні комунікаційні потоки, що здійснюються за допомогою телекомунікаційних технологій та забезпечують транснаціональне поширення культурних послуг, образів, предметів масового споживання; глобальна циркуляція ідей і понять, експорт «культурно-імперіалістичних» західних цінностей, розвиток міжнародних організацій...» [2, с. 136].

Спроби таких розлоглих дефініцій свідчать про те, що по-перше, це складне і багатогранне досліджуване явище, а відповідно і прагнення авторів охопити всі головні його аспекти. По-друге, це своєрідна «молодість» поняттєвого апарату.

Зарубіжні автори звертають увагу на декілька характерних особливостей. По-перше, підкреслюється недоцільність використання базового поняття «глобалізація», поєднаного із всесвітнім характером явищ і процесів. Пояснюється це необхідністю уникнення тавтології. По-друге, виокремлюються політичні, культурні, суспільні, економічні, екологічні, технологічні аспекти глобалізації. Звертається увага на глобалізацію злочинності та тероризму. По-третє, на основі статистичних даних, звертається увага на той факт, що лише один відсоток американських підприємств проводить діяльність за межами держави, лише два відсотка студентів навчаються за межами своєї країни, три відсотка населення проживає за межами місця народження, не більше як сім процентів директорів провідних фірм є іноземцями. По-четверте, сутність глобалізації розглядається як історичний та спонтанний процес лібералізації і

поєднаної з нею інтеграції раніше певною мірою відособлених ринків товарів, капіталу, і з певним запізненням робочої сили в єдиний внутрішньо поєднаний загальносвітовий ринок [3, с. 94–95].

На нашу думку, лаконічне визначення поняття «глобалізація» може бути так: глобалізація – це управління соціально-економічним розвитком територій на транснаціональному рівні відповідно до інтересів впливових фінансових груп. Ретроспективна оцінка проблеми дає підстави зробити два висновки.

По-перше, глобалізація має свою давню історію і той факт, що в останні роки на цю проблему звертається дедалі більша увага, є свідченням її значущості, а також зміни у розвитку цивілізації. По-друге, можна виокремити своєрідні етапи розвитку глобалізації: військовий, релігійний, університетський, промисловий, еміграційний, економічний, політичний, інформаційний...

На кожному з етапів відбувалася своєрідна інтеграція попередніх етапів і ознак. На початку нинішнього століття всі названі вище чинники утворюють своєрідну динамічну систему, яка впливає на розвиток держав і на долю людей.

Дослідники не випадково цитують глибоку думку С. У. Гончаренка, який одним із перших поєднав проблематику глобалізації, цивілізаційної кризи, кризи педагогічної науки, особистісної кризи, причиною і наслідком якої є «фрагментарність бачення людиною реальності, що в умовах народження постіндустріального інформаційного суспільства не дає людям адекватно реагувати на загострення енергетичної й екологічної кризи, девальвацію моральних норм і духовних цінностей, калейдоскопічність зміни технологій, нестабільність політичної та економічної ситуації. Сьогодні під лавиною інформації ми страждаємо від нездатності охопити комплексність проблем, зрозуміти зв'язки і взаємодію між речами, які перебувають для нашої сегментованої свідомості в різних сферах» [2, с. 5]. У цій ситуації важливо розглядати кризові явища як етап розвитку, перехідний період до нових системних утворень, нової якості науки і практики.

Щодо глобалізації освіти виокремлюються два своєрідні підходи. По-перше, пропонується визначення самого поняття, яке, на думку С. С. Сбруєвої, є процесом «конвергенції принципів засад освітньої політики національних держав у низці параметрів, передусім таких, як цілі та стратегії розвитку освіти, зміст освіти, способи та критерії оцінки ефективності освітніх систем тощо» [2, с. 137].

Як своєрідне доповнення до визначення пропонуються політичні аспекти глобалізації освіти, побудовані на засадах неолібералізму, що проявляється в таких аспектах «1) ерозія суверенітету національних держави та повноти їхніх повноважень у сфері освітньої політики, активізація впливу на освітню політику міжнародних організацій (Світовий Банк, Світова організація торгівлі, Міжнародний валютний фонд); 2) роздержавлення освітньої сфери, приватизація освітніх послуг; 3) трансформація форм контролю в освітній сфері: від контролю політичного, адміністративного до контролю ринкового, споживацького» [2, с. 137]. На думку С. С. Сбруєвої, економічний аспект глобалізації освіти проявляється в інвестиціях в освіту для отримання прибутків для інтернаціоналізації освіти.

У контексті досліджуваної проблеми особливу зацікавленість викликає культурна глобалізація, як найбільш дискусійна, неоднозначна, прихована і врешті-решт загрозлива як для особистості, так і для нації. І хоча дослідники підкреслюють гомогенізацію і гетерогенізацію культурних просторів, підготовку до життя у «глобальному помешканні» і водночас збереження національної ідентичності, поєднання традиційної культури і модернізму [2, с. 137], насправді все простіше. Якщо поставити головне питання щодо вигоди від глобалізації освіти, системного впливу на молодіжну аудиторію, то стануть зрозумілими геополітичні та економічні фактори.

Глобалізація освіти, на нашу думку, це підпорядкованість навчально-виховного процесу завданням транснаціональних фінансових груп. У цьому визначенні не згадується проблема особистості, а також національні інтереси. Це не випадково. В умовах глобального ринку окрема особистість нікого не цікавить. До послуг корпорацій широкий вибір працівників з будь-якої країни. Інтерес можуть викликати лише найбільш обдаровані, діяльність яких даватиме значні прибутки. Національні інтереси викликають зацікавленість лише в контексті керованості та підпорядкованості владних структур, стабільності або нестабільності як форми покарання за самостійність. Ми далекі від однозначно критичної оцінки досліджуваних явищ і процесів. Можливо, досвід України, який ще чекає на глибинну аналітичну оцінку, стане своєрідною пересторогою. Адже держава, яка мала населення понад 52 млн., за двадцять років втратила понад 6 млн. Якщо ж врахувати еміграційні процеси, то було б добре, якби в найближчій перспективі залишилося 40 млн. мешканців.

Відставання країни від європейських стандартів дошкільної освіти, постійне реформування середньої школи, початок негативних змін у вищій освіті лише поглиблюють кризові явища, які за негативним впливом на майбутнє значно перевершують наслідки економічної кризи.

У контексті цих проблем розглянемо педагогічну проблематику. Розпочнемо з визначення головного поняття. За глибинним змістом поняття «педагог» (як людина, що супроводжує, веде учня до школи) має визначальне значення, яке, на жаль, забулося.

Звернемо увагу на найбільш характерні помилки. В «Енциклопедії освіти» педагогіка розглядається як соціальна наука, що об'єднує, інтегрує, синтезує дані всіх природничих і соціальних наук, пов'язаних із формуванням людини.

Неточність у цьому визначенні зумовлена тим, що в тому випадку якщо педагогіка лише інтегрує та синтезує, вона втрачає статус самостійної науки.

Мав рацію С. У. Гончаренко, який, нагадавши перелік «педагогік»: гуманна, авторитарна, педагогіка самовизначення, педагогіка співробітництва, педагогіка моральності, біблейська, козацька, пенітенціарна, педагогіка ототожнення, етнічна, інтегральна, компаративістська, театральна, військова, бібліотечна, непедагогіка, педагогіка розвитку, лицарська, педагогіка миру, педагогіка середовища, ембріональна, музейна, екологічна – прийшов до висновку, що таке різноманіття обумовлює втрату смислу самого терміна [2, с. 636].

На нашу думку, педагогіка – це наука про закономірності розвитку людини. Розуміючи, що завданням кожної науки є встановлення закономірностей, ми у визначенні підкреслюємо головне завдання сучасної педагогіки – встановлення закономірностей розвитку людини.

У найближчі роки станемо свідками появи серії монографічних досліджень, в яких будуть виявлені історико-педагогічні закономірності розвитку виховних і освітніх систем, на засадах логіки уточнена сутність поняттєвого апарату, шляхом інтеграції всіх наук відбудеться поступове наближення до розуміння закономірностей розвитку людини.

Спробуємо замість висновків виокремити позитивні та негативні наслідки глобалізації в педагогіці.

Позитивні наслідки:

1. Відкритість інформаційного простору дає змогу оперативного обмінюватися передовим педагогічним досвідом, аналізувати переваги і недоліки розвитку освітніх систем.

2. Розвиток Інтернету сприяє утвердженню демократичних цінностей, що має безпосереднє відношення і до організації виховного процесу.

3. Можливість участі в міжнародних конференціях, обмін і переклад літературних джерел сприяють поступовому переходу на новий рівень педагогічної науки в цілому і системи науково-методичного забезпечення зокрема.

4. Стаємо свідками появи педагогічної періодики якісно нового рівня.

5. Моніторинг ефективності освітніх систем наочно демонструє переваги і недоліки освітньої діяльності, що стимулює прийняття відповідних управлінських рішень.

6. Можливість обміну учнями, студентами, викладачами створює добрі передумови для оптимізації та взаємного збагачення перспективними формами і методами роботи.

7. Дедалі більшої популярності набувають тренінгові програми представників різних країн. Особливо перспективними є відеоматеріали як доповнення до книг.

8. В умовах глобалізації дедалі більшої значущості набуває компаративістика, яка поступово переходить від хаотичного опису зарубіжного досвіду до рівня аналітичного порівняння і конкретних пропозицій.

9. Перспективним видається моделювання і прогностична оцінка, зокрема перехід до інформаційного суспільства. Щоправда, надмірний оптимізм є своєрідною перешкодою, так як реальність показує значущість трудової підготовки, яка вимагає конкретних умінь і навичок.

10. Глобалізація сприятиме найближчим часом утворенню інтернаціональних колективів дослідників, які зможуть координувати спрямованість творчих пошуків.

Негативні наслідки:

1. Надмірний прагматизм нівелює увагу до особистісного розвитку. Перевага фінансового успіху може викликати і поглиблювати нерівність, зумовлену диференціацією в доступі до освіти.

2. У глобальному світі стають менш важливими національні особливості.

Зменшення уваги до своєрідної кореневої системи може активізувати розвиток цинізму, перехід популярної нині асертивності до примітивного егоїзму.

3. Зменшується вплив церкви на молодь. Понад те, стаємо свідками багаточисельних інформаційних атак на церковні інституції, а відповідно, і на систему релігійного виховання.

4. В умовах глобального ринку зменшується значущість родинних цінностей. Сучасна сім'я під впливом модерних новацій переживає період деградації.

5. Євросироти – це лише перший сигнал негативних наслідків глобалізації. Залишається лише здогадуватися, з якими викликами зустрінеться педагогічна наука і практика в майбутньому.

6. Наші попередні дослідження підтверджують висновки польських колег щодо того тривожного факту, що для кожної п'ятої молодої людини немає авторитету. Наслідки такої ситуації проявляться вже в найближчому майбутньому.

7. Стаємо свідками зростання споживацьких інтересів, значний відсоток молоді надає перевагу розвагам над самовдосконаленням. Нівелюється система традиційних цінностей.

8. Європа стоїть на порозі демографічної кризи, старіння суспільства. Материнство стає «немодним» як у бідних, так і багатих державах. Культ матері необхідно повернути в суспільство і в школу.

9. Купівля інтелектуальної еліти може набрати для окремих держав загрозливих масштабів.

10. Полікультурність у молодіжному середовищі, окрім переваг, має і низку недоліків. Зокрема, може відбуватися нівелювання патріотичних мотивів, некритичне сприймання інших культур, розчарування у власній державі, нігілізм.

Окремого вивчення потребує баланс, співвідношення між позитивними і негативними аспектами глобалізації. Зауважимо лише, що це об'єктивний факт нашої дійсності. Тому реагувати на нього потрібно як на проблему, що потребує розв'язання. Насамперед потрібні зміни в педагогічній науці, яка покликана аналізувати минуле, відповідати вимогам сьогодення і прогнозувати адекватні відповіді на виклики майбутнього.

Список використаних джерел:

1. Вознюк О. В. *Цільові орієнтири розвитку особистості у системі освіти: інтегративний підхід : монографія* / Вознюк О. В., Дубасенюк О. А. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 684 с.
2. *Енциклопедія освіти* / Акад. пед. наук України ; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Kołodko G. W. *Dokąd zmierza świat. Ekonomia polityczna przyszłości* / Kołodko G. W. – Warszawa : Prószyński i S-ka, 2013. – 447 s.